

МЕТОДОЛОГІЯ

<https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.195>

УДК 82.0(437.3+477)

ПЕРЕГУКИ МІЖ ЧЕСЬКОЮ МЕТОДОЛОГІЧНОЮ ПЛАТФОРМОЮ ТА ІДЕЯМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Альона Романівна Тичініна

orcid.org/0000-0001-6316-2005

a.tychinina@chnu.edu.ua

Кандидат філологічних наук, асистент

*Кафедра зарубіжної літератури, теорії літератури та слов'янської філології
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна

Анотація. З'ясовуються методологічні перегуки сучасного чеського й українського літературознавства на прикладі монографії Іво Поспішила „Методологія і теорія літературознавчої славістики і Центральна Європа” (2015). Висвітлюється методологічна платформа вченого в динаміці: компаративістика, феноменологія, історична поетика, жанрологія та ареальні студії. Методологічною рамкою і „когнітивним інструментом” у проаналізованій праці стає ареальна (просторова) філологія. У специфічній перспективі герменевтичного кола І. Поспішил накреслює методологічні принципи брненських ареальних студій, аргументує повноваження ареальної методології, звідси шляхом дедукції звужується до окремих сфер її застосування і насамкінець підключає просторову поетику до аналізу конкретних текстів сучасної чеської літератури. У цьому аспекті ареальні студії виявляються суголосними з методологією наукової школи Н. Копистянської. З позицій літературознавчої аксіології І. Поспішил характеризує літературний процес 1960–1970 рр., що постає співзвучним з ідеями Д. Затонського та Т. Гундорової. Тлумачення тропової природи алегорії й символу в межах ареальної проблематики має перегуки з рядом українських розвідок.

Розкриття І. Поспішилом питання авторефлексії й автоаксіології творчості засновується головню на концепціях О.Потебні, на методологічному авторитеті якого ґрунтуються й праці більшості українських дослідників. Феномен Центральної Європи розглядається у контексті „центрально-європейського центризму” та мультикультуралізму, що концептуально зближує розвідку з американськими студіями Н. Висоцької й Т. Денисової. І. Поспішил акцентує вплив центральноевропейських університетських традицій І-ї половини ХХ ст. на формування Празького лінгвістичного гуртка і наукове становлення Ф. Воллмана, С. Вілінського, Р. Якобсона та Р. Веллека. Запропонована І. Поспішилом концепція історії російської літератури підводить до характеристики широко дослідженої в Україні наукової постаті Д. Чижевського. Висновується, що „методологічну рівновагу” чеського й українського літературознавства забезпечують спільні „маятникові рухи” в історії літературного процесу, загальний теоретико-літературний базис (праці О.Потебні, М. Бахтіна, Д. Чижевського, Д. Дюришина), паралельні впливи західноевропейського літературознавства, колективні конференційні заходи і суголосна дослідницька оптика.

Ключові слова: порівняльна методологія; Бренська літературознавча школа; Іво Поспішил; ареальна філологія; ареальне літературознавство; Центральна Європа; історична поетика; літературний процес.

Хоча методологія визнається сьогодні одним із базових розділів літературознавства, проте методологічні питання залишаються найбільш проблемними. Вдало сформована методологічна база визначає траєкторію дослідження, сприяє запобіганню доволі поширених явищ термінологічної й методологічної неузгодженості.

Поставши первісно із філософських поглядів античних шкіл, методологія гуманітарних наук набула чітких параметрів у працях Ф. Бекона („Новий органон”, 1620), Р. Декарта („Міркування про метод”, 1637), І. Канта („Критика чистого розуму”, 1781), Г. Гегеля („Лекції з естетики”, 1835) (див.: Тичініна 2018). Проблеми власне літературознавчої методології на поч. ХХ ст. узагальнював В. Перетц у праці „Короткий нарис з методології історії російської літератури” (1922). Свою „рішучість” відомий філолог обґрунтовував „відсутністю книг, які б орієнтували

початківців у питаннях історико-літературної методології” (Перетц 1922: с. 6). Узагальнюючи особливості дослідницьких підходів у філології, В. Перетц робить висновок, актуальний для методології як такої: вона „вивчає і виявляє ступінь придатності різних методів для отримання наукової істини” (Перетц 1922: с. 6). Саме на важливості процесу пошуку істини ще раніше наголошував О. Потебня, методологічні новації якого сьогодні активно інтерпретуються вітчизняними теоретиками: „Різниця позицій нинішнього та попереднього станів наукової методології може бути представлена як усвідомлення нових ціннісних параметрів наукової продукції в потебніанському векторі: істину знайти неможливо, проте шукати її потрібно” (Червінська 2010: с. 5–6).

Літературознавча методологія, пройшовши у континуальних межах наук класичну, некласичну та постнекласичну фази, незмінно перебувала під впливом філософського дискурсу. Так, М. Бахтін у праці „До методології гуманітарних наук” (1974) підкреслив методологічну значущість філософії як специфічної „метамови”, зокрема у філології (Бахтін 1986). Нині бахтінські тези прозирають у засадничих принципах літературознавчої герменевтики, історичної поетики, культурно-історичної школи, літературознавчої антропології, постструктуралізму та деконструктивізму.

Вітчизняні теоретики фіксують новий етап у розвитку української літературознавчої методології і, відповідно, необхідність її історіографічного опису. Зокрема, актуалізував загальні методологічні питання літературознавчого аналізу і художньої цілісності М. Гіршман (Гиршман 1968), окреслював структуру і статус літературознавчої методології Р. Гром’як (Гром’як 2008), простежено динаміку української літературознавчої методології у контексті методологічних впливів О. Потебні, О. Білецького, Д. Чижевського, Д. Затонського (Червінська 2010). Здійснили аналітичний опис методологічної ситуації в українському літературознавстві під впливом тенденцій західного літературознавства Л. Оляндер (Оляндер 2008), І. Козлик (Козлик 2011), Т. Гундорова (Гундорова 2013). Дослідниками переважно окреслюється методологічний ідіостиль конкретного науковця. Наприклад, І. Козлик описує методологічну специфіку праць О. Чічеріна, виокремлюючи притаманні його науковому стилю такі

риси, як „наскрізне цілепокладання, термінологічна робота, загальний характер теоретичних міркувань, рецепція наявного наукового досвіду” (Козлик 2011: с. 17). Схожий алгоритм методологічного опису прийняли послідовники М. Гіршмана, А. Волкова, Л. Фрізмана, Р. Гром’яка, Н. Копистянської та ін. Доволі часто літературознавчі методологічні підходи формуються та закріплюються у межах певного філологічного об’єднання (формальний метод, структуралізм, психоаналіз, семіотика) або літературознавчої школи (школа О. Веселовського, школа О. Потебні, школа Д. Затонського, школа А. Волкова, школа Н. Копистянської, школа М. Гіршмана, школа Н. Костенко).

Відносно чеської наукової традиції необхідно підкреслити вагу методологічної платформи Брненської літературознавчої школи (Інститут славістики філософського факультету університету імені Масарика, Чехія), набутки якої представлено у праці „Методологія і теорія літературознавчої славістики і Центральна Європа” (2015) видатного вченого, голови Асоціації чеських славістів Іво Поспішила. Суголосся методологічних підходів чеського літературознавства (на прикладі вказаної розвідки І. Поспішила) з українською літературною теорією вкрай виразне.

І. Поспішил (1952 р.н.) – автор численних книг і статей, видатний історик і теоретик літератури, методолог, керівник одного з найбільших центрів русистики, голова Чеської асоціації славістів, Центральноєвропейського Центру слов’янських досліджень і славістичного товариства Франка Воллмана, головний редактор журналів „Новая русистика” та „Slavica Litteraria”, член редколегії багатьох наукових збірників („Zagadnienia Rodzajów Literackich”, „Stephanos”, „World Literature Review”, „Славистика”, „Slavistična revija”, „Spotkania humanistyczne”, „Миргород”, „Studia Filologiczne”, „Studi slavistici”, „Slavia Centralis”, „Świat Słowian”, „Opera Slavica”, „Питання літературознавства”). Наукові інтереси вченого зосереджуються на актуальних питаннях європейської славістики, історії слов’янських літератур, чеської, російської та англійської літератури, методології, компаративістики, генології, емігрантології.

У одному з інтерв’ю з І. Поспішилим постає історія формування методологічних уподобань науковця:

Я був вихований, в основному, в річищі традиції чеського структуралізму. На мене впливали такі особистості, як чеський літературознавець, а пізніше американський професор Рене Веллек, про якого ми з колегою Мілошем Зеленкою написали <...> книгу „Рене Веллек і міжвоєнна Чехословаччина”. Також на мене впливали і чеські славісти, у тому числі основоположник Брненської університетської літературознавчої славістики Франк Воллман – своєю ейдологічною, тобто морфологічною, концепцією порівняльного вивчення слов'янських літератур. Методологічно я починав, скоріше, як морфолог і порівняльний жанрознавець (генолог) літератури з ухилом у сторону антропологізму, але вбирав й інші течії, в тому числі феноменологію, герменевтику (меншою мірою). Звичайно, мене надихав і Михайло Бахтін (хоча зараз я дивлюся на його концепції швидше критично) (Гречаник 2011).

Поєднання методологічних принципів компаративістики, історичної поетики та жанрології можна спостерігати й у теперішніх розвідках вченого. Російська славістка Л. Будагова підкреслює, що І. Поспішил сам по собі „постає цілим науковим інститутом, що високо тримає марку чеської літературної славістики” (Будагова 2012: с. 181), його „ерудиція як фахівця з порівняльного вивчення слов'янських літератур у європейському і світовому контексті поєднується у його працях із пропозицією власних концепцій різних аспектів і сфер літературного процесу” (Будагова 2012: с. 181).

На традиційних брненських конференціях і докторських семінарах І. Поспішил систематично акцентує й методологічні питання. Відгукуючись із приводу його вступної доповіді на конференції „Проблеми поетики” (2006), О. Червінська підкреслює, що відомий славіст „слухно відчув необхідність структурувати образ самої літературної науки як такої і дав своєрідну «матрицю» її сучасного стану” (Червінська 2010: с. 13). „В цілому, – як зазначається, – вчений підкреслив сумну тенденцію до падіння наукового престижу літературознавства, <...> звернув увагу на брак «великого серйозного дискурсу про методологію»” (Червінська 2010: с. 13).

Ця проблема висвітлюється у вступній частині праці І. Поспішила „Методологія і теорія літературознавчої славістики

і Центральна Європа”. Передусім ідеться про „методологічне зміщення” у філологічних науках – „зміцнення філологічного ядра і посилення оточуючої плазми споріднених і близьких наукових галузей”, що постає водночас „подоланням іманентної замкнутості філології” і „поступовим об’єднанням лінгвістики і літературознавства як уже розімкнутих складових природної філологічної єдності” (Поспишил 2015: с. 7). В українській літературній теорії аналогічну методологічну кризу акцентувала С. Павличко:

Донедавна все здавалося зовсім простим. Знімаємо ідеологічні шори, й настає розквіт усіх гуманітарних наук. На жаль, поки що цього не сталося. З почуттям свободи прийшло почуття розгубленості, скепсису, а також усвідомлення кризи методологічного характеру, яка визначає стан українського літературознавства на теперішній день (Павличко 2002: с. 485).

Значущими своєю актуальністю вважаємо міркування І. Поспишила щодо так званої методологічної дисперсії й про потребу комунікації науковців:

Літературознавці наразі більше не становлять єдиного дискутуючого цілого, а постають ізольованими групами різних дискурсів – у світі усіяких союзів та інтеграцій відбувається абсурдна ізоляція й утворення замкнених комунікативних спільнот. Ці розходження, дисперсія, розсіяння, розкладання, розпад постають суттєвою ознакою сучасного літературознавства (Поспишил 2015: с. 47).

Українська вчена Н. Копистянська, дуже позитивно відгукуючись про конференції в Брно (Копистянська 2014: с. 15–16), також підкреслювала вагу „плідного спілкування вчених” на таких наукових симпозіонах (Копистянська 2015: с. 25). Міркування щодо креативу комунікаційної ситуації в науці збігаються у висновках багатьох сучасних українських науковців.

Розглянемо нижче перегуки окремих тез розвідки чеського вченого з ідеями українських дослідників.

Монографія І. Поспишила „Методологія і теорія літературознавчої славістики і Центральна Європа” складається

з одинадцяти розділів, основні тези яких раніше були апробовані різними мовами у міжнародних журналах, у тому числі й українською. Рецензуючи цю книгу, Й. Шаур відзначає її зосередженість на „проблемах точок контакту краєзнавства, славістики та порівняльних досліджень, а також коріннях ареального підходу” (Šaur 2016: с. 193). Однак, по справедливості, аналізована праця демонструє більш ємне використання ареальної методології, яка, виокремившись із компаративістики, набуває сьогодні міждисциплінарних параметрів. У специфічній перспективі герменевтичного кола І. Поспішил накреслює методологічні принципи брненських ареальних студій, окреслює, насамперед, їхню методологічну рамку, коментує повноваження ареальної методології, звужується шляхом дедукції до розгляду окремих сфер її застосування і, насамкінець, застосовує ареальну методологію до практики аналізу конкретних текстів сучасної чеської літератури (Ф. Каутмана, О. Філіпа, Й. Зогата, М. Вівег) (Поспишил 2015: с. 117–142).

Методологічною рамкою і „когнітивним інструментом” у монографії І. Поспішила виступають саме ареальні студії vs „просторова філологія”, започатковані Й. Добровським і славістичною школою XVIII–XIX ст. Ареал (з лат. *area* – площа, простір) інтерпретується в цьому контексті у значенні „природного, суспільного, політичного простору”, що значною мірою „проявляється через мову та її продукти” (Поспишил 2015: с. 7–8). Дослідник зазначає, що хоча територіальні, зональні, просторові відношення вже були у фокусі уваги Г. Башляра, М. Еліаде, М. Бахтіна, в ареальних студіях перший акцент робиться на соціологічному та політологічному аспектах (Поспишил 2015: с. 8). У методологічному плані тут до філології „приєднуються соціологія, політологія, філософія, психологія, гендерні студії” (Поспишил 2015: с. 8), тобто ареальна філологія у цілому набуває інтердисциплінарних параметрів.

З критеріями просторовості, зональності та ареального вимірювання філології І. Поспішил пов’язує виникнення нових лінгвістичних і літературознавчих дисциплін – етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики, компаративістики, генології, рецептивної поетики, наратології, сюжетології, що, на його думку, засвідчують

виникнення „нової соціології літератури”, однак великою мірою ця ситуація дезінтегрує філологію (Поспишил 2015: с. 53).

Варто зазначити, що в Україні ареальна методологія застосовується здебільшого у лінгвістиці, а літературознавчі розвідки, хоча й не містять „ареальної” термінології, концептуально суголосні з методологічними критеріями чеських ареальних студій загалом і дослідницькими позиціями І. Поспішила зокрема. Можливо, в своїх теоретичних студіях наближувалася до аналогічної позиції й С. Павличко – зокрема, це прозирає в її розвідках про модернізм і постмодернізм (Павличко 2002: с. 277–419).

Найґрунтовніше проблематику простору і часу в Україні дослідила українська славістка-жанролог Н. Копистянська. Спираючись головню на праці С. Скварчинської, М. Бахтіна, Д. Ліхачова, О. Чичеріна, вона розробила власну методологію переважно на матеріалі чеської й словацької літератури (Я. Коллара, Ї. Волькера, С. Чеха, Я. Гашека, К. Чапека). Визначальним фактором жанроподілу, основою для моделювання „жанрової спіралі” та численних конструктивних схем у концепції Н. Копистянської виступає хронотоп. Загалом художній простір вчена розглядала як „об’єктивно-суб’єктивну категорію”, що виступає „важливим компонентом стилістики, описової та історичної поетики”. Дотично до ареального принципу науковця стратифікувала простір тексту на зовнішній, локальний (реально зображене середовище, в якому перебуває персонаж чи автор) та внутрішній простір (метафоричне чи символічне вираження характеру, стану душі персонажа чи автора) (Копистянська 2012: с. 90). Час і простір у літературі, за Н. Копистянською, постають „сприйнятими, пережитими і відтвореними, наново змодельованими суб’єктом” (Копистянська 2012: с. 86–87). У такий спосіб відбувається „індивідуалізація й типізація простором персонажа, країни, епохи, народу, нації, загальнолюдської культури і, одночасно, розкриття автором самого себе” (Копистянська 2012: с. 86–87). Н. Копистянська окреслила специфіку поетики простору, свого/чужого хронотопу, соціально-історичного часопростору. Запропоновані дослідницею методологічні вектори надалі розгорталися у дисертаційних розвідках її учнів та учасників міжнародного науково-методологічного семінару „Проблеми

художнього часу, простору, ритму” (О. Аксютіна, О. Левицька, С. Маценка, Л. Мельничук, Н. Поліщук, Н. Тодчук, Л. Цьох, Л. Цибенко, А. Шевченко, Н. Шевчук). Проте наукова школа Н. Копистянської опрацьовує концепцію часопростору, насамперед, у методологічному річищі генології.

Концептуально близькими до брненської ареальної методології постають дисертаційні розвідки інших українських наукових осередків: Л. Приходько „Художній час і художній простір у поезії” (2004); Н. Іванова „Літературний пейзаж та ментальний простір автора в російській прозі XIX століття” (2011); О. Виноградов „Антропологізація географічного простору в прозі Жоржа Перека” (2016); Ю. Ісапчук „Дихотомія провінції та метрополії у прозі Інгеборг Бахман” (2016); М. Штогрин „Урбаністичні топоси сучасної української літератури: традиції та трансформації” (2016); В. Романишин „Проблеми теорії часопростору міста в літературі (на матеріалі творчості Бруно Шульца та Дебори Фогель)” (2017).

Окрім уже згаданої вище монографії Н. Копистянської (2012), виокремимо кілька українських монографій, де також розкривається просторова проблематика: В. Фоменко „Місто і література: українська візія” (2007); О. Сухомлинов „Культурні пограниччя: Новий погляд на стару проблему” (2008); Р. Козлов „Хронотопіка Франкових драм: теорія, практика, інтерпретація” (2012).

Суголосність із чеськими ареальними студіями та геопоетикою так само демонструють проведені в Україні останнім десятиліттям конференційні заходи: Міжнародний поетологічний колоквиум „Потенціал провінції як джерело утопій” (Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2013); „*In Memoriam: Наукова конференція на пошану пам'яті професора Нонни Копистянської*” (Львівський національний університет ім. І. Франка, 2014); Міжнародна наукова конференція „Поетика дому” (Київський національний лінгвістичний університет, 2016); Всеукраїнська наукова конференція „*Кордони, межі й помежів'я в літературі*” (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, 2017 р.); Міжнародна наукова конференція „*Наративи переміщень та географії ідентичностей у художньому дискурсі*” (Київський національний лінгвістичний університет,

2020); VII Міжнародна наукова конференція „Художні феномени в історії та сучасності. Географічний простір і художній текст” (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2021).

Дотичними до проблематики ареальної методології постає й ряд українських наукових видань. Спецвипуск „Іноземна філологія. „Свій/чужий час, простір, ритм” (Львівський національний університет ім. І. Франка, 2003) визначається „першим в українському літературознавстві збірником, який сконденсував праці дослідників із проблем художнього часу, простору, ритму” (Левицька 2015: с. 185). У колективній монографії „*Imperativ provincia*” (2014) розкривається специфіка соціокультурних феноменів „провінція”, „столиця”, „імперія”. Відповідно й збірник наукових праць „*Переступи кордонів у літературі та культурі ХХ–ХХІ ст.*” (2020) окреслює специфіку долання кордонів та „нового картографування” європейського простору (Гілле, Рихло, Волощук і Чертенко 2020). У межах наукового видання „Сучасні літературознавчі студії” вийшов спецвипуск „*Географія, переміщення та ідентичності у художньому дискурсі*” (2020) (Сучасні літературознавчі студії 2020). У 2020 р. з’явився перший випуск журналу „*Геопоетичні студії*”, проблематика якого зосереджується на дослідженнях геопоетики у літературознавстві, культурології та філософії (Геопоетичні студії 2020).

І. Поспішил у межах „ареальної компаративістики” виділяє кілька сфер застосування ареальних студій: ареальні дослідження і соціальні науки, ареал і фікційні світи, ареал і історія літератури/теорія історії літератури, ареал і діалог культур, ареал і культурологія (Поспішил 2015: с. 9). Дотримуючись практики порівняльного методу, вчений звертається до праць Дж. Нойбауера, М. Корніс-Поупа, Й. Грабака, Д. Дюришина. За переконанням І. Поспішила, саме Д. Дюришин „поступово створював нову наукову галузь, – міжлітературність з усіма її аспектами, включаючи особливі міжлітературні спільності або літературні центризми” (Поспішил 2020: с. 13).

У дослідженнях українських компаративістів так само артикулюється специфіка „міжлітературного ареалу” залежно від

особливостей історії, культури, традицій, характеру міжлітературних зв'язків. Зокрема, В. Будний та М. Ільницький окреслюють особливості окремих літературних ареалів, що „збігаються зі сферою функціонування споріднених мов” (Будний і Ільницький 2008: с. 222–223). У цьому ключі близькі до чеських ареальних студій компаративні розвідки таких науковців, як А. Волков, Л. Грицик, Р. Гром'як, Д. Наливайко, А. Науменко, А. Нямцу, попри те, що дослідники термінологічно не озвучували поняття *ареал*.

Відштовхуючись від просторової концепції, І. Поспішил входить у зону літературознавчої аксіології, закликаючи відмовитися „від зусиль ціннісно уніфікувати літературний процес, тобто представляти одну модель як зразкову”, оскільки поняття певної „відсталості”, „запізнення” постають „пейоративно аксіологічними” й фактично дискримінаційними: „У кожній національній літературі є свої парадигми розвитку <...>, зі своїм власним, аксіологічно автохтонним ритмом” (Поспишил 2015: с. 13). Він також акцентує посилений інтерес теоретиків та істориків літератури до масової культури і „тривіальної” літератури у другій пол. ХХ ст., пов'язуючи цей факт із переходом від модернізму до постмодернізму:

Кінець 60-х – поч. 70-х рр. виступає переломним періодом практично в усьому: кінець романтичних революцій в США і Західній Європі, кінець „людських облич” соціалізму і в так званій Східній Європі, чи в радянському блоці, реальність, status quo, чіткі контури – все це знаменує і нові зрушення в баченні мистецтва і світу (Поспишил 2015: с. 12).

Міркування І. Поспішила суголосні з висновковими ідеями Д. Затонського, який представив постмодерн як „епохальний поріг”, що породжує відчуття розриву між старим і новим (Затонский 2000: с. 27). У праці Д. Затонського йдеться про специфічну трансгресію, „стирання меж” у мистецтві постмодернізму (Затонский 2000: с. 42), логіку особливого постмодерного мислення (Затонский 2000: с. 167). Постмодерний стан світу постає у його концепції „результатом болісної втрати, навіть всесвітнього духовного краху”, оскільки, на думку вченого, у 70-х рр. постмодернізм „почався ніби з фіналу” (Затонский 2000: с. 240–242).

Зосереджуючись на феномені українського постмодернізму, Т. Гундорова окреслює його як соціокультурну рефлексію, що, дотично до ареальної методології, „виконує роль топографічного покажчика на межі свого та чужого, інтимного та соціального просторів, власного тіла й зовнішнього світу, біографії та літературної фікції” (Гундорова 2013: с. 223). Звертається увага, насамперед, на ареал літератури двох геополітичних зон – колишнього Радянського Союзу і сучасної Європи, а також на „привабливість” для українських постмодерністів образу „великої” та „єдиної” Європи (Гундорова 2013: с. 223–234), що асоціюються, завперш, із масовою культурою. У межах ареальної філології можна простежити суспільно-історичні впливи на методологічну ситуацію у певній країні.

Важливою проблемою в монографії І. Поспішила постає дослідження символу у „мультидисциплінарному та інтердисциплінарному” контексті чеського літературознавства (Поспишил 2015: с. 17). Аналізується суспільний та ідеологічний вплив на методологію після 1945 р., зокрема на лотманівський структуралізм – „семіотика, міфопоетика опинились під загрозою” (Поспишил 2015: с. 18). Як приклад І. Поспишил наводить історію з власного досвіду, коли його кандидатську дисертацію, зрештою затверджену, звинувачували в структуралізмі (Поспишил 2015: с. 18), з чого вчений дійшов висновку:

Парадоксально ця неприязнь до іманентних методів призвела в чеському середовищі до нового некритичного обожнювання цих методів і, таким чином, до гальмування проникнення нових постструктуралістських віянь, у тому числі й гадамерівської герменевтики, різних психологічних методів, нової соціології літератури, Konstanzer Schule (Поспишил 2015: с. 18).

Імовірно, аналогічна ситуація була характерна й для українського літературознавства відповідного часу.

Приклад символу як тропової фігури розглянуто І. Поспишилом у методологічному річищі з опертям на праці Ф. Каутмана, Й. Павелка, О. Суса, Л. Штолла, а найбільше – С. Шабоука, який в умовах досить напруженої політичної атмосфери зумів створити *Празький дослідницький колектив* –

„особливу школу естетики” з дослідження символу (Поспишил 2015: с. 20–21). Розроблена колективом концепція символу спиралась на поєднання марксистської філософії (офіційно) із структуралізмом та феноменологією, ігноруючи психологічні методи (Поспишил 2015: с. 21–22). Відштовхуючись від ідей Празького дослідницького колективу і С. Шабоука, І. Поспишил робить висновок щодо сучасного теоретичного інтерпретування алегорії та символу як взаємоперехідних форм:

Як і алегорія, іконічний символ потребує певного ситуативного коду. В цьому сенсі всі іконічні символи постають потенційними алегоріями, і на певному етапі інтерпретації всі іконічні символи можуть трансформуватись в алегорії (Поспишил 2015: с. 23).

Враховуючи металогічну концепцію П. Рікера, І. Поспишил підкреслює, що алегорію неможливо відділити від символу повністю, оскільки вони інтегровані і пов’язані з іншими тропами, особливо з метафорою: „Символ – це алегорія, яка відмовилась від своєї транспарентності, прозаїчності, легкої «читабельності», яка стала більш іманентною. Таким чином, виникає коло «алегорія – жива метафора – символ»” (Поспишил 2015: с. 26).

Питання розмежування алегорії та символу аналогічно розглядають й українські літературознавці – передусім О. Волковинський, М. Гіршман, Б. Іванюк, М. Моклиця, Н. Костенко, Е. Соловей. Зокрема, у монографії М. Моклиці „Алегоричний код літератури, або Реабілітація алегорії триває” (2017) стверджується хронологічна першість алегоричних образів порівняно із символами, оскільки ще з архаїчних часів алегорія „була творцем перших комунікативних кодів” (Моклиця 2017: с. 7). Дослідниця акцентує бінарний зв’язок „алегорії з символом, які то ворогують, то дружать до нероздільності” – „Бінарність єдина й узгоджує поперемінну антонімію й синонімію одних і тих самих понять” (Моклиця 2017: с. 22).

І. Поспишил також звертається до питань авторефлексії й автоаксіології творчості, що визначаються „домінантним сенсом мистецтва і художньої творчості” і, за його влучною метафорою, постають „сполучними судинами одного духовного акту

внутрішньої сутності” (Поспишил 2015: с. 37). У цьому питанні І. Поспишил послуговується методологічною концепцією щодо зовнішньої та внутрішньої форм слова О. Потебні, зауважуючи, що „зі значення слова він трансцендує до художнього твору” (Поспишил 2015: с. 35). Зокрема, йдеться про підходи, що „виражають співвідношення творця і творчості, її авторефлексію і автоаксіологію” (Поспишил 2015: с. 35). Наголошуючи на значенні ідей О. Потебні для літературознавчої методології, вчений асоціює його естетику з психологічним методом у літературознавстві, з *Geisteswissenschaft* та з фройдиським психоаналізом, однак, акцентуючи її першість в хронологічному плані: „В цьому відношенні Потебня випереджає аналізи мета- і квазітекстів, інтертекстуальності і всього того, що набагато пізніше пов'язувалося з дискурсами постмодернізму” (Поспишил 2015: с. 38).

З висновками Поспишила збігаються й переконання українських учених. Так, М. та З. Лановик висвітлили психолінгвістичну теорію О. Потебні від європейських філософських витоків до методологічних впливів у ХХ ст., зокрема зупиняються на „ідеї про мовну закоріненість культурної і соціальної антропології, про взаємозв'язок мислення, мови та образів у психоаналізі <...>, про владу мови над людиною у вченні екзистенціалістів”, а також концепціях Е. Сепіра, Дж. Сірля, М. Фуко (Лановик і Лановик 2014: с. 112). Проаналізовано вплив О. Потебні на методологію українського літературознавства в цілому (Червінська 2010). У парці Р. Дзика йшлося про вплив О. Потебні, зокрема на теорію інтертекстуальності (Дзик 2010). О. Волковинський порівняв „тропологічні” концепції О. Потебні та О. Веселовського (Волковинський 2007). Отже, поза сумнівом, проблема авторефлексії та автоаксіології творчості в чеському та українському літературознавстві має спільну методологічну базу.

Розгляд феномену Центральної Європи у літературознавстві постає одним із найцікавіших векторів застосування ареальної методології у розвідці І. Поспишила. За його переконанням, цей об'єкт постає сьогодні доволі актуальним, однак „завжди внутрішньо суперечливим”, позаяк саме поняття виступає „динамічним, рухливим, нестійким, змінюваним” (Поспишил 2015:

с. 39). У географічному аспекті Центральна Європа – це територія частини Німеччини (Саксонія і Баварія), частина Польщі, вся Австрія, Чехія, Моравія, чеська і польська Сілезія, частини України та Румунії, тому цей локус подекуди ототожнюється з територією колишньої Австро-Угорської монархії. У зв'язку з тим, що географічна матриця поступово переходить в адміністративно-політичну або геополітичну, І. Поспішил акцентує врахування етнолінгвістичної та культурологічної точок зору (Поспішил 2015: с. 39). Центральна Європа ототожнюється ним „із культурою і менталітетом, які впливають на процес культурної комунікації, на структуру мови, літератури, на духовний світ людини” (Поспішил 2015: с. 40).

Відштовхуючись, передусім, від концепції Д. Дюришина, І. Поспішил систематично наполягає на тому, що на території Центральної Європи сформувався так званий „центрально-європейський центрзм” (Поспішил 2015: с. 41, 112). Унаслідок цього, на його думку, можна стверджувати, що на території Центральної Європи склався „мультикультуралізм ще до мультикультуралізму” (Поспішил 2015: с. 41, 117). Відповідно вказується на ряд мультикультурних центрів, зокрема Відень – міжвоєнний інтелектуальний центр і важливий для багатьох емігрантів „культурний трикутник” Прага – Брно – Відень (Поспішил 2015: с. 42, 117).

Зазначимо, що в Україні мультикультурну методологію із врахуванням параметрів окремих „ареалів” одними із перших почали впроваджувати Т. Денисова та Н. Висоцька (передусім по відношенню до американської літератури). Так, Н. Висоцька порушуючи питання про ідентичність, аналізуючи літературні процеси у мультикультурному просторі (Висоцька 2010: с. 10). Про актуальність мультикультурних студій у зв'язку із „безсумнівним потягом до європейської спільноти” і тотальним посиленням глобалізаційних процесів ідеться у праці Т. Денисової (Денисова 2012: с. 409). Отже, мультикультурність також постає одним зі значущих векторів ареальної методології.

У монографії І. Поспішила розгорнуто аналізується вплив Центральної Європи, середньоєвропейських університетських і наукових традицій на виникнення Празького лінгвістичного

гуртка (Поспишил 2015: с. 38), зокрема на наукове становлення С. Вілінського, Р. Якобсона та Р. Веллека. У зв'язку із цим „мультикультурна Центральна Європа” виступає „вигідною комунікативною площиною, яка може оживити філологічну тематику і методологію” (Поспишил 2015: с. 48).

Коли на початку минулого століття Центральна Європа була „перехрестям ідейних течій”, а в міжвоєнній Чехословаччині панувала „продуктивна атмосфера”, в літературознавчий дискурс вступає російський емігрант С. Вілінський – „засновник брненської літературознавчої русистики” (Поспишил 2015: с. 69). Саме еволюцію його методу під впливом нового наукового контексту детально розглядає І. Поспишил: „В цій особистості зуміщується система східно-західного і північно-південного руху думки, тобто те, що сьогодні сприймається як російсько-французько-американська спільність, яка зародилась в центрально-європейському культурному просторі” (Поспишил 2015: с. 55).

Окреслюючи віхи біографії С. Вілінського, І. Поспишил також коментує його університетську та наукову діяльність, зокрема акцентується зв'язок із М. Бахтіним, чийм викладачем був С. Вілінський. За спостереженням І. Поспишила, С. Вілінський наслідував не підхоплену М. Бахтіним методологічну практику О. Веселовського, йдучи „по лінії інтеграції компаративістики, історичної поетики і соціального фону” (Поспишил 2015: с. 61). В умовах міжвоєнної Чехословаччини С. Вілінський спромігся перейти до нової методологічної платформи, ставши „попередником літературознавчої міфології, теорії архетипів і міфопоетики, інтертекстуальності” (Поспишил 2015: с. 61).

Центральна Європа постає в праці вченого не лише реальним географічним топосом, а й, передусім, духовним ареалом, „центром зіткнення різних культур і народів”, „інтеграційним ядром”. Звертається увага на долі людей і реальні події, в яких відбивається атмосфера часу, які демонструють специфіку центрально-європейського культурного простору (як ідеологічного і методологічного перехрестя) (Поспишил 2015: с. 106).

Яскравим прикладом виступає у книзі вченого постать Р. Якобсона і „його брненська доля”, який, за переконанням автора, „втїлив не так проникнення переважно чужого елемента в

середньоєвропейську ливарну форму, що здавалася надто по австро-угорськи закостенілою, негнучкою, а довів її до стану розуміння, відчуття і співзвучності” (Поспишил 2015: с. 104).

Ця „чеська доля” Р. Якобсона, „вилущена із бурі гніву”, видавалася доволі ідилічною, більше того, так її розумів і сам Р. Якобсон, „тобто з американської висоти і відстані” (Поспишил 2015: с. 106). Всупереч тому, що життєвий шлях Р. Якобсона на території міжвоєнної Чехословаччини був доволі драматичним, сьогодні він, на думку І. Поспішила, „свідомо ідеалізується”:

Він проходив буквально між жорнами подій, таких, як невдача у спробі домогтися празької професури; клопоти з приводу посади професора за договором в Брно; звання доцента і його підводне каміння; випадкова професура; спроба стати представником штатної професури; зняття з посади завідувача Семінаром слов’янської філології і *de facto* безстрокова пенсія через існуюче на той час расове законодавство Третього Райху; після завершення Другої світової війни – розрив трудових відносин з юридично законним, але по суті політичним контекстом; нарешті, після довгих років – почесна докторантура в брненському Університеті (Поспишил 2015: с. 105–106).

Методологічна вага „справи Якобсона” засвідчується ще й тим, що вона виступає на тлі „формування філологічних методологій” в Центральній Європі (Поспишил 2015: с. 114). За переконанням І. Поспішила, заслугою Р. Якобсона в цьому аспекті було привнесення в чеський філологічний дискурс „здорового імпульсу, дискусії, полеміки, беззаперечних наукових цінностей”, однак, поряд із цим, як акцентує І. Поспішил, „він проявив недостатнє вчуття в автохтонний центральноєвропейський, чеський і чехословацький розвиток” (Поспишил 2015: с. 115).

Із особливою пильністю вчений аналізує методологічний внесок Ф. Воллмана як автора книги „Словесність слов’ян” (1928), що „стояла біля витоків чеського порівняльного літературознавства і чеської порівняльної славістики, особливо її празько-брненської гілки” (Поспишил 2015: с. 75). І. Поспішил підкреслює, що Ф. Воллман показує слов’янський світ завжди „відкритим для решти Європи”, а його парадигма літературного розвитку постає

„спробою зберегти цілісну основу слов'янських літератур” (Поспишил 2015: с. 76–77). Нарешті, спираючись на позицію Ф. Воллмана, І. Поспишил пояснює специфіку так званого славізму так:

Слов'янська ознака, або славізм (а, відповідно, і якість слов'янських літератур), розуміється не лише як розмежувальна, але й об'єднувальна, інтегруюча і навіть переважаюча і трансцендуюча особливість. Слов'янські літератури розглядаються як єдине ціле і, водночас, як відмінність, роз'єднаність, плюралізм, осердя і „ливарна форма” для всіх можливих впливів і взаємозв'язків (Поспишил 2015: с. 76).

Значну увагу І. Поспишил приділяє літературознавчій концепції у книзі Д. Чижевського „Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts” (1964–1967). Для І. Поспишила Д. Чижевський постає „типовим істориком літератури, що аналізує деталі літературного розвитку, поетику прози, вірш, драму і суспільний фон”, але його бачення водночас ширше, майже глобальне: „Його історія є хорошою, прекрасно обробленою у плані стилістики оповіддю, втім завжди вбудованою у ширші естетико-філософські контексти” (Поспишил 2015: с. 143). У цьому разі трактування специфіки російської літератури Д. Чижевського зіставляється вченим із традиціями Брненської ареальної методології:

В нашій концепції еволюційної моделі російської літератури загалом домінантним постає поняття пре-пост ефекту (парадоксу): для російської літератури як такої характерне сприйняття чужих моделей та їхня трансформація, що діє як недосконала імітація і, водночас, як морфологічна інновація (Поспишил 2015: с. 145).

Основним недоліком концепції Д. Чижевського І. Поспишил вважає механічне застосування „переважно західної парадигми розвитку” (Поспишил 2015: с. 149). Разом з тим, наголошується й на актуальності періодизації і концепції розвитку російської літератури ХІХ ст. Д. Чижевського, позаяк вона „зберігає в хаосі постмодерністських не-критеріїв, своє позачасове значення” (Поспишил 2015: с. 151).

Сьогодні більшість українських літературознавців також визнає методологічну вагу концепцій історико-літературного розвитку Д. Чижевського. Так, М. Наєнко, аналізуючи слов'янський літературний процес в інтерпретації Д. Чижевського, окреслює методологію вченого, який, на його погляд, „трохи захопив структуралізму й формалізму, коли у 30-х рр. ХХ ст. зазнав знайомства з діяльністю «празького лінгвістичного кола» чи відвідував гурток «формального» вивчення прози Ф. Достоєвського, але найпоширеніше література уявлялася йому як стиль” (Наєнко 2004: с. 66). Інтерпретацію набутоків Чижевського у німецькому літературознавстві розкриває праця Р. Мниха (Мних 2005). О. Блашків окреслила постать Д. Чижевського як українського емігранта, що став „органічною складовою” чеської науки і культури (Блашків 2012: с. 303). Подібно до міркувань І. Поспішила, дослідниця звертає увагу на ареал міжвоєнної Чехословаччини і його вплив на становлення вченого як славіста світового масштабу (Блашків 2012: с. 308).

Показово, що розвідка І. Поспішила завершується практичними спостереженнями з приводу рецепції російської літератури чеським і словацьким культурним середовищем. В чесько-російських літературних зв'язках І. Поспішил виокремлює специфічну рису „Hassliebe” (досл. любов-ненависть), оскільки сприйняття російської літератури відбувається „не прямолінійно, а, навпаки, звивисто” (Поспішил 2015: с. 153). У зв'язку із цим І. Поспішил стверджує відсутність адекватного уявлення про сучасний стан російської літератури серед чеських і словацьких читачів, які знають лише про певні напрями, „перспективних або ідеологічно прийнятних” осіб (Поспішил 2015: с. 164). Загалом такий висновок видається справедливим і щодо сучасного українського читацького середовища, хоча ще у 70-х рр. минулого століття можна було спостерігати увагу українських дослідників до теми зв'язків східних слов'ян із чеською культурою (див.: Волков и Соловей 1971).

Отже, формування та розвиток конкретної (ареальної) методології певної (брненської) літературознавчої школи, а у її межах – розвиток методологічної програми окремого науковця, висвітлений у розглянутій праці І. Поспішила, дає право на

загальний висновок про органічну суголосність сучасних методологічних підходів у чеському й українському літературознавстві. Їхню „методологічну рівновагу” забезпечують спільні „маятникові рухи” в історії літературного процесу, загальний теоретико-літературний базис (праці О. Потебні, М. Бахтіна, Д. Чижевського, Д. Дюришина), конкретні впливи західноєвропейської філософії і філології, колективні конференційні заходи і, звідси, відповідна до цього дослідницька оптика. Свідчать про означене й перегуки ареальних студій брненської літературознавчої школи із працями українських дослідників у річищі хронотопу, жанрології, геопоетики, мультикультуралізму та літературознавчої історіографії.

- Бахтин, М. (1986). К методологии гуманитарных наук. *Эстетика словесного творчества*. Москва : Искусство, с. 381–393.
- Блашків, О. (2012). Дмитро Чижевський і наукова Чехословаччина 1930-х рр. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*, вип. 21, с. 303–311.
- Будагова, Л. (2012). Юбилей замечательного ученого: Иво Поспишил. *Славянский мир в третьем тысячелетии. Образ России в славянских странах*, 2012, с. 181–187.
- Будний, В. і Ільницький, М. (2008). *Порівняльне літературознавство*. Київ : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 430 с.
- Висоцька, Н. (2010). *Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму*. Київ : Вид. центр КНЛУ, 456 с.
- Волков, А. и Соловей, Э. (1971). Две славянские трагедии об Атлантиде („Атлантида” Л. Рейснер и „Сегодня еще зайдет Солнце над Атлантидой” В. Незвала). *Чехословацко-русские литературные связи в типологическом освещении*. Москва : Наука, с. 194–223.
- Волковинський, О. (2007). О. Потебня і О. Веселовський: теоретичне та історичне тлумачення епітета. *Питання літературознавства*, № 73, с. 3–10.
- Геопоетичні студії* (2020). Вип. 1. Феномен місця. Електронний академічний журнал. Острог : Видавництво Національного університету „Острозька академія”, 45 с. URL : <https://journals.oa.edu.ua/geopoetic?fbclid=IwAR3cPHvKDZMtiifcU2KsokJKlQJUgynJczi08fOGAQJOQFcZUq6Uib5Y20Q> (дата звернення: 1 квітня 2020).

- Гиршман, М. (1968). Литературоведческий анализ (Методологические вопросы). *Вопросы философии*, № 10, с. 103–113.
- Гілле, А., Рихло, П., Волощук, Є і Чертенко, О. (упор.) (2019). *Переступи кордонів у літературі та культурі ХХ–ХХІ ст.* Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 344 с.
- Гречаник, І. (2011). Иво Поспишил. Смотришь на Россию с любовью. Интервью. *Русское поле*, вып. 10. URL : <http://parus.ruspole.info/node/242> (дата звернення: 1 квітня 2020).
- Гром'як, Р. (2008). Ще раз про структуру і статус методології. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. Луцьк : Вежа, вип. 8, с. 13–16.
- Гундорова, Т. (2013). *Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодернізм*. Київ : Критика, 344 с.
- Денисова, Т. (2012). *Історія американської літератури*. Київ : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 487 с.
- Дзик, Р. (2010). Олександр Потебня і теорія інтертекстуальності. *Питання літературознавства*, № 81, с. 37–44.
- Затонский, Д. (2000). *Модернизм и постмодернизм : Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств*. Харьков : Фолио; Москва : ООО „Издательство АСТ”, 256 с.
- Козлик, І. (2011). *Методологические аспекты теории литературного стиля А. В. Чичерина*. Івано-Франковск : Симфонія форте, 48 с.
- Козлик, І. (2006). Методологічний стан сучасного українського літературознавства: деякі аспекти проблеми. *Русская литература. Исследования*. Київ : Логос, Вып. VIII. с. 36–61.
- Копистянська, Н. (2012). *Час і простір у мистецтві слова*. Львів : ПАІС, 344 с.
- Копистянська, Н. (2014). З'їзди, конгреси, конференції, семінари як форми наукового спілкування. В: Маценка, С. і Левицька, О. (ред.). *Діалогічні обертони: науковий збірник на пошану пам'яті професора Нонни Копистянської*. Львів : Інститут Івана Франка НАНУ, с. 13–24.
- Кортгаазе, В. (2005). *Від Меланхтона до Коменського та Чижевського*. Дрогобич, Київ : Коло, 378 с.
- Лановик, М. і Лановик, З. (2014). Теорія О. Потебні в літературознавчому континуумі ХХ ст. „З роду нашого красного...”: перша професорка Волині: зб. наук. пр. на пошану проф. Л. К. Оляндер. Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т, с. 98–113.
- Левицька, О. (2015). Наукова школа професора Нонни Копистянської: методологічні передумови та наукові здобутки. *Питання літературознавства*, № 92, с. 181–190. <https://doi.org/10.31861/pytlit2015.92.181>

- Моклиця, М. (2017). *Алегоричний код літератури, або Реабілітація алегорії триває*. Київ : Кондор-Видавництво, 292 с.
- Наєнко, М. (2004). Порівняльна славістика в інтерпретації Дмитра Чижевського. *Слово і час*, № 6, с. 65–67.
- Оляндер, Л. (2008). Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. Луцьк : Вежа, вип. 8, с. 29–32.
- Павличко, С. (2002). *Теорія літератури*. Київ : Основи, 664 с.
- Перетц, В. (1922). *Краткий очерк методологии истории русской литературы*. Петроград : Академия, 164 с.
- Поспишил, И. (2015). *Методология и теория литературоведческой славистики и Центральная Европа*. Siedlce : ELPIL, т. XXI, 172 с.
- Сучасні літературознавчі студії* (2020). Вип. 17. Географія, переміщення та ідентичності у художньому дискурсі. Київ : КНЛУ, 104 с.
- Тичініна, А. (2018). *Сучасні методологічні практики*. Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 159 с.
- Червінська, О. (2010). Після Потебні, після Білецького, після Чижевського, після Затонського: сучасна українська літературознавча думка в межах ідей герменевтики та рецептивної теорії. *Питання літературознавства*, № 81, с. 3–23.
- Червінська, О. (ред) (2014). *Императив provincia*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 320 с.
- Šaur, J. (2016). Dvě nové publikace brněnského slavisty v ruštině. *Novaja rusistika*, № 2 (IX), s. 192–194.

THE INTERCONNECTIONS BETWEEN THE CZECH METHODOLOGICAL PLATFORM AND THE IDEAS OF MODERN UKRAINIAN LITERATURE STUDIES

Alyona Tychinina

orcid.org/0000-0001-6316-2005

a.tychinina@chnu.edu.ua

*Department of World Literature, Theory of Literature and Slavic Philology
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsiubynsky str., 58012, Chernivtsi, Ukraine*

Abstract. The article under studies identifies the methodological ties between modern Czech and Ukrainian literary studies on the example of Ivo Pospíšil's monograph "Methodology and Theory of Literary Slavic Studies and Central Europe" (2015). The methodological platform of the scientist is shown in dynamics: comparative studies, phenomenology, historical poetics, genre studies and areal studies. Areal (spatial) philology becomes the methodological framework and "cognitive tool" in the above work. Within the specific features of the hermeneutic circle, I. Pospíšil outlines the methodological principles of Brno areal studies, as well as substantiates the powers of areal methodology. Hence, by means of deduction, he narrows the areas of its application and eventually connects spatial poetics to the analysis of specific texts of modern Czech literature. In this respect, areal studies are consonant with the methodology of the N. Kopystyanska's scientific school. From the standpoint of literary axiology, I. Pospíšil characterizes the literary process of 1960–1970 in the way that coincides with the ideas of D. Zatonsky and T. Hundorova. The interpretation of the tropical nature of allegory and symbol, within the areal issues, resonates with a number of Ukrainian investigations. I. Pospíšil's speculations on the problem of auto-reflection and auto-axiology of creativity is based mainly on the concepts of O. Potebnja, on whose methodological reputation rely the works of most Ukrainian researchers. The phenomenon of Central Europe is regarded in the context of "Central European centrism" and multiculturalism, which conceptually brings the scientific research closer to the American studies by N. Vysotska and T. Denysova. I. Pospíšil emphasizes the influence of Central European university traditions of the first half of the XX century on the formation of the Prague Linguistic Circle, as well as on the scientific growth of F. Wallman, S. Vilinsky, R. Jacobson and R. Wellek. The concept of the history of Russian literature, proposed by I. Pospíšil, leads to the profound analysis of the scientific figure of D. Chyzhevsky, which is being widely studied in Ukraine. It is concluded that the "methodological balance" of Czech and Ukrainian literary criticism is ensured by common "pendulum movements" in the history of the literary process, common theoretical and literary basis (works by O. Potebnja, M. Bakhtin, D. Chyzhevsky, D. Ďurišin), parallel influences of Western European literary criticism, as well as collective conference events and consensual research optics.

Keywords: comparative methodology; Brno Literary School; Ivo Pospíšil; areal philology; areal literary studies; Central Europe; historical poetics; literary process.

References

- Bakhtin, M. (1986). K metodologii gumanitarnykh nauk [Towards the methodology of the humanities]. *Estetika slovesnogo tvorchestva*. Moscow : Iskusstvo, pp. 381–393. (in Russian).
- Blashkiv, O. (2012). Dmytro Chyzhevs'kyi i naukova Chekhoslovachchyna 1930-kh rr. [Dmitry Chizhevsky and scientific Czechoslovakia in the 1930s.]. *Problemy istorii Ukraïny: fakty, sudzhennia, poshuky*, no. 21, pp. 303–311. (in Ukrainian).
- Budagova, L. (2012). Iubilei zamechatel'nogo uchenogo: Ivo Pospishil [Anniversary of a remarkable scientist: Ivo Pospíšil]. *Slavianskii mir v tret'em tysyacheletii. Obraz Rossii v slavianskikh stranakh*. Moscow : Institut slavianovedeniia RAN, pp. 181–187. (in Russian).
- Budnyi, V. and Ilnytskyi, M. (2008). *Porivnial'ne literaturoznavstvo* [Comparative literature]. Kyiv : Vyd. dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”, 430 p. (in Ukrainian).
- Vysotska, N. (2010). *Iednist' mnozhynnoho. Amerykans'ka literatura kintsia XX – pochatku XXI stolit' u konteksti kul'turnoho pliuralizmu* [The unity of the plural. American literature of the late XX – early XXI centuries in the context of cultural pluralism]. Kyiv : Vyd. tsentr KNLU, 456 p. (in Ukrainian).
- Volkov, A. and Solovei, E. (1971). Dve slavianskie tragedii ob Atlantide [Two Slavic tragedies about Atlantis]. *Chekhoslovatsko-russkie literaturnye svyazi v tipologicheskoi osveshchenii*. Moscow : Nauka, pp. 194–223. (in Russian).
- Volkovynskyi, O. (2007). O. Potebnia i O. Veselovs'kyi: teoretychne ta istorychne tлумachennia epiteta [O. Potebnya and O. Veselovsky: theoretical and historical interpretation of the epithet]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 73, pp. 3–10. (in Ukrainian).
- Heopoetychni studii* (2020). [Geopoetical studies]. Vyp. 1. Fenomen mistsia [The Phenomenon of a Place]. Ostroh : Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu “Ostroz'ka akademiia”, 45 p. URL: <https://journals.oa.edu.ua/geopoetic?fbclid=IwAR3cPHvKDZMtiifcU2KsokJKIQJUGynJczi08fOGAQJOQFcZUq6Uib5Y20Q> (accessed: 1 April 2020). (in Ukrainian).
- Girshman, M. (1968). *Literaturovedcheskii analiz (Metodologicheskie voprosy)* [Literary Analysis (Methodological Issues)]. *Voprosy filosofii*, no. 10, pp. 103–113. (in Russian).
- Hille, A., Rychlo, P., Voloshchuk, Y. and Chertenko, O. (eds.) (2019). *Perestupy kordoniv u literaturi ta kul'turi XX–XXI st.* [Border crossings in the literature and culture of the XX–XXI centuries]. Kyiv : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2019, 344 p. (in Ukrainian).

- Grechanik, I. (2011). Ivo Pospishil. Smotret' na Rossiïu s liubov'iu. Interv'iu [Ivo Pospíšil. Look at Russia with love. Interview]. *Russkoe pole*, no. 10. URL: <http://parus.ruspole.info/node/242> (accessed: 1 April 2020). (in Russian).
- Hromyak, R. (2008). Shche raz pro strukturu i status metodolohii [Once again about the structure and status of the methodology]. *Naukovyi visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukraïny. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo*. Lutsk : Vezha, no. 8, pp. 13–16. (in Ukrainian).
- Hundorova, T. (2013). *Pisliachornobyl's'ka biblioteka. Ukraïns'kyi literaturnyi postmodernizm* [The Post-Chornobyl Library. Ukrainian Literary Postmodernism]. Kyiv : Krytyka, 344 p. (in Ukrainian).
- Denysova, T. (2012). *Istoriia amerykans'koï literatury* [History of American literature]. Kyiv : Vyd. dim “Kyievo-Mohylians'ka akademiia”, 487 p. (in Ukrainian).
- Dzyk, R. (2010). Oleksandr Potebnia i teoriia intertekstual'nosti [Olexandr Potebnya and the Theory of Intertextuality]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 81, pp. 37–44. (in Ukrainian).
- Zatonsky, D. (2000). *Modernizm i postmodernizm : Mysli ob izvechnom kolovrashchenii iziashchnykh i neiziashchnykh iskusstv* [Modernism and Postmodernism]. Harkiv : Folio; Moscow : AST, 256 p. (in Russian).
- Kozlyk, I. (2011). *Metodologicheskie aspekty teorii literaturnogo stilia A. V. Chicherina* [Methodological aspects of A. V. Chicherin's theory of literary style]. Ivano-Frankivsk : Symfoniia forte, 48 p.
- Kozlyk, I. (2006). Metodolohichni stan suchasnoho ukraïns'koho literaturoznavstva: deiaki aspekty problemy [Methodological state of modern Ukrainian literary studies: some aspects of the problem]. *Russkaia literatura. Issledovaniia*. Kyiv : Logos, no. VIII. pp. 36–61. (in Ukrainian).
- Kopystianska, N. (2012). *Chas i prostir u mystetstvi slova* [Time and space in the art of the word]. Lviv : PAIS, 344 p. (in Ukrainian).
- Kopystianska, N. (2014). Zizdy, konhresy, konferentsii, seminary iak formy naukovoho spilkuvannia [Congresses, conferences, seminars as forms of scientific communication]. In: Matsenka, S. and Levytska, O. (eds.). *Dialohichni obertony: naukovyi zbirnyk na poshanu pamiaty profesora Nonny Kopystians'koï*. Lviv : Instytut Ivana Franka NANU, pp. 13–24. (in Ukrainian).
- Korthaase, W. (2005). *Vid Melankhtona do Komens'koho ta Chyzhevs'koho* [From Melanchthon to Comenskyi and Chyzhevskyi]. Drohobych, Kyiv : Kolo, 378 p. (in Ukrainian).
- Lanovyk, M. and Lanovyk, Z. (2014). Potebni v literaturoznavchomu kontynuumi XX st. [O. Potebnya's theory in the literary continuum of the twentieth century]. “Z rodu nashoho krasnoho...”: *persha profesorka Volyni: zb. nauk. pr. na poshanu prof. L. K. Oliander*. Lutsk : Skhidnoievropeis'kyi nats. un-t, pp. 98–113. (in Ukrainian).

- Levytska, O. (2015). Naukova shkola profesora Nonny Kopystjansjkoji: metodologichni peredumovy ta naukovi zdotky [Scientific School of the Professor Nonna Kopystianska: Methodological Preconditions and Scientific Achievements]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 92, pp. 181–190. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.31861/pytlit2015.92.181>
- Moklytsia, M. (2017). *Alehorychnyi kod literatury, abo Reabilitatsiia alehorii tryvaie* [Allegorical code of literature, or Rehabilitation of allegory continues]. Kyiv : Kondor-Vydavnytstvo, 292 p. (in Ukrainian).
- Naienko, M. (2004). Porivnial'na slavistyka v interpretatsii Dmytra Chyzhevs'koho [Comparative Slavic studies in the interpretation of Dmytro Chyzhevskyi]. *Slovo i chas*, no. 6, pp. 65–67. (in Ukrainian).
- Oliander, L. (2008). Metodolohichna sytuatsiia v suchasnomu ukraïns'komu literaturoznavstvi [Methodological situation in modern Ukrainian literary studies]. *Naukovyi visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukraïnky. Filolohichni nauky. Literaturoznavstvo*. Lutsk : Vezha, no. 8, pp. 29–32. (in Ukrainian).
- Pavlychko, S. (2002). *Teoriia literatury* [Theory of literature]. Kyiv : Osnovy, 664 p. (in Ukrainian).
- Peretz, V. (1922). *Kratkii ocherk metodologii istorii russkoi literatury* [A brief outline of the methodology of the history of Russian literature]. Petrograd: Akademiia, 164 p. (in Russian).
- Pospišil, I. (2015). *Metodologija i teorija literaturovedcheskoj slavistiki i Central'naja Evropa* [Methodology and theory of Slavic studies literary and Central Europe]. Siedlce : ELPIL, vol. XXI, 172 p. (in Russian).
- Suchasni literaturoznavchi studii* (2020). Vyp. 17. Gheografija, peremishhennja ta identychnosti u khudozhnjomu dyskursi [Geography, displacement and identity in artistic discourse]. Kyiv : KNLU, 2020. no. 17. 104 p. (in Ukrainian).
- Tychinina, A. (2018). *Suchasni metodolohichni praktyky* [Modern methodological practices]. Chernivtsi : Cherniv. nats. un-t, 159 p. (in Ukrainian).
- Chervinska, O. (2010). Pislia Potebni, pislia Bilets'koho, pislia Chyzhevs'koho, pislia Zatons'koho: suchasna ukraïns'ka literaturoznavcha dumka v mezhakh idei hermenevtyky ta retseptyvnoï teorii [After Potebnya, after Biletsky, after Chyzhevsky, after Zatonsky: modern Ukrainian Literary Conception within the Ideas of Hermeneutics and Receptive Theory]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 81, pp. 3–23. (in Ukrainian).
- Chervinska, O. (eds.) (2014). *Imperatyv provincia* [The imperative of the province]. Chernivtsi : Chernivets'kyi nats. un-t, 320 p. (in Ukrainian).
- Šaur, J. (2016). Dvě nové publikace brněnského slavisty v ruštině. *Novaja rusistika*, no. 2 (IX), pp. 192–194.

Suggested citation

Тучинина, А. (2020). Perehuky mizh ches'koïu metodolohichnoïu platformoïu ta ideïamy suchasnoho Ukraïns'koho literaturoznavstva [The Interconnections between the Czech Methodological Platform and the Ideas of Modern Ukrainian Literature Studies]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 102, pp. 195–221. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.195>

Стаття надійшла до редакції 25.11.2020 р.

Стаття прийнята до друку 20.12.2020 р.